

- 20 Переписка с религиозными общинами Брацлавщины // ЦДАВО. – Ф. 4215. – Оп. 1. – Спр. 9. – Арк. 10.
- 21 Справа про перехід єпископа Балтського округу до братства «Діяльно-Христова Церква» // ЦДАВО. – Ф. 3984. – Оп. 3. – Спр. 343. – Арк. 16.
- 22 Протоколи засідань Президії Всеукраїнської православної церковної ради // ЦДАВО. – Ф. 3984. – Оп. 3. – Спр. 395. – Арк. 10.
- * Надзвичайний собор УАПЦ був скликаний у січні 1930 р. з метою ліквідації Автокефальної церкви в Україні, яка знесилася від постійного атеїстичного тиску та переслідувань з боку тоталітарної влади.
- 23 Блажейовський Д. Ієрархія Київської Церкви (861–1996). – Львів: Каменяр, 1996. – С. 428–429.

SUMMARY

Dmitro Kuzovenkov

UKRAINIAN ORTHODOX CHURCH FRATERNITY «DIJALNO-CHRISTOVA CERKVA»: EVOLUTIONAL AND INSTALLATION ASPECTS OF RELATION OF PERSONNEL COMPOSITION (1920–1927 YEARS)

In the article the attempt of analysis of evolutionary and installation aspects of becoming of church personnel of Ukrainian Orthodox Church Fraternity «Dijalno-Christova Cerkva» is first done during 1920–1927 years, here taking into account the autobiography of brothers, inwardly churches mutual relations, determinations of territory of location of «branches» of «Dijalno-Christova Cerkva», church labour of some members of Fraternity, after an incorporation with Allukrainian Orthodox Church Advice of Ukrainian Autocephaly Orthodox Church in 1927 years.

Key words: Society (Fraternity) «Cerkva Giva», Fraternity «Dijalno-Christova Cerkva», Allukrainian Orthodox Church Advice, Ukrainian Autocephaly Orthodox Church.

Людмила Дрогомирецька,

*кандидат історичних наук, доцент кафедри історії України
Інституту історії і політології*

Прикарпатського національного університету Імені В. Стефаника

ДІЯЛЬНІСТЬ УКРАЇНСЬКИХ КЛЕРИКАЛЬНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ ГАЛИЧИНИ У СФЕРІ КООПЕРАЦІЇ (1925-1939)

Висвітлюється діяльність українських клерикальних об'єднань у сфері кооперації. Встановлено, що активна співпраця християнських політичних партій з українськими кооперативними організаціями давала змогу зміцнювати позиції Греко-католицької церкви в суспільному житті Галичини.

Ключові слова: католицькі партії, клерикальні організації, Галичина, українська кооперація.

Попри намагання триматися осторонь від суто політичних питань, Греко-католицька церква впродовж міжвоєнних десятиліть була вагомим чинником суспільно-політичного життя і не тільки займала чітку позицію у відношенні до тих чи інших політичних сил, а й виступала засновником власних політичних об'єднань. Улітку 1925 р. у Львові було створено Українську Християнську організацію (УХО), яка займала лояльну позицію щодо Польської держави, співпрацювала з Українським національно-демократичним об'єднанням (УНДО) і одним із своїх основних завдань визначила «виховання нашого народу на релігійно-моральних основах католицької Церкви». 24 вересня 1930 р., за участю станіславського єпископа Г. Хомишина, було засновано Українську католицьку народну партію (УКНП), яка з 1932 р. прийняла назву Українська народна обнова (УНО) і обстоювала ідею автономії всіх українських земель в межах Польщі¹. 1 січня 1931 р. з ініціативи митрополита А.Шептицького, було створено Український Католицький Союз (УКС), який ставив собі за мету консолідацію всіх верств українського суспільства на національно-християнських (не тільки греко-католицьких) засадах для побудови власної державності. Ідею автономії українських земель у Польщі УКС не підтримував (за винятком «нормалізаційних» 1935-1936 рр.) і акцентував увагу на ідеї самостійності України².

Зауважимо, що діяльність клерикальних інституцій якоюсь мірою вже опинялася в центрі уваги, передусім, вітчизняних дослідників. Зокрема, участь українських клерикальних організацій в суспільно-політичному житті Галичини знайшла відображення в працях О.Єгрешія, В.Марчука, М.Москалюка, В.Перевезія, І.Пилипіва³. Проте, аналізу діяльності політичних партій та організацій греко-католицького духовенства у сфері кооперації на тлі суспільно-політичних та церковно-релігійних процесів тієї конкретно-історичної доби досі не проведено. З огляду на це, ставимо перед собою мету проаналізувати форми і методи діяльності клерикальних партій та організацій щодо поглиблення впливу Церкви на економічне життя краю, з'ясувати їх роль у розвитку українського кооперативного руху, простежити еволюцію взаємин українських християнських об'єднань та кооперативних організацій.

У 1920-х роках суспільні настрої греко-католицького духовенства йшли в руслі націонал-демократії, що обумовлювалося близькістю ідеології УХО з політичною платформою УНДО. І духовенство, і націонал-демократи вважали себе захисниками інтересів українського громадянства, ставили перед собою завдання стати консолідуючим чинником національного життя. У проєкті програми УНДО під заголовком «Відношення до церкви» вказувалося, що «головною підвалиною духовного розвитку нації УНДО вважає християнську етику і мораль. Щоби церква мала змогу виконувати серед українського народу свою місію, УНДО боронитиме незалежність Церкви від ворожих нації чинників. Зокрема, під Польщею УНДО обстоюватиме незалежність церковних організацій українського народу...»⁴.

УХО передбачала «йти рука в руку з тими українськими інституціями, які також працюють на культурно-освітній і економічній ниві», прагнула «допомагати їм у їх праці для добра українського народу...»⁵. Важливою складовою частиною

практичного втілення програмних засад Організації стала категорична вимога до своїх членів приймати активну участь в роботі різноманітних (в т.ч. й кооперативних. – Л.Д.) економічних товариств ⁶.

Визнаючи зростаючий вплив духовенства на релігійну і національну свідомість українства, націонал-демократи заохочували священників до активної співпраці. 5 січня 1927 р. повітовий з'їзд УНДО в Косові звернувся до священників того ж повіту із закликом, щоби «духовенство те вступило в УНДО; об'єднувало членів для УНДО; вияснявало своїм парафіянам програму УНДО; розширювало партійну працю; об'єднувало керівництво в читальнях і кооперативах» ⁷. Клір позитивно реагував на такого роду пропозиції. Архівні документи свідчать, що духовенство на своїх деканатських зборах часто доходило думки про необхідність впливати на селян в дусі гасел націонал-демократії. Подібне рішення, наприклад, було прийняте представниками духовенства на зборах у Радехові. Предметом наради стали заходи, спрямовані на активізацію діяльності товариства «Просвіта», кооперативних організацій ⁸.

Загострення польсько-українських стосунків у кінці 1920-х – на початку 1930-х років витворили нову розстановку сил в українському політичному таборі. Щоб домогтися більшого впливу на суспільно-політичне життя українців у Польщі, ієрархи Церкви вирішили заснувати власні політичні організації в середовищі греко-католицького духовенства і в такий спосіб, як вважає львівський історик М.Швагуляк, посилити його політичну роль ⁹.

Незважаючи на спільну антикомуністичну спрямованість та намагання зміцнити роль Греко-католицької церкви у краї, УНО та УКС різнилися відмінними політичними платформами, релігійно-обрядовою специфікою, структурною побудовою та впливом на маси. Незважаючи на спільне прагнення зміцнити роль Греко-католицької церкви у краї, суттєво відрізнялися позиції обох політичних об'єднань у відношенні і до української кооперації.

У своїй діяльності УНО спиралася на політичну платформу її опікуна – станіславського єпископа Г.Хомишина. Навесні 1928 р. на конференції деканів Станіславівської єпархії Г.Хомишин закликав духовенство «до основи парадіальних читалень, бібліотек, кооператив та склепів»¹⁰. Проте, у зверненні до священників підвладної єпархії 8 грудня 1928 р. він висловив стурбованість з того приводу, що «в деяких кооперативах, читальнях та інших світських установах загніздився дух селюківський та радикальний, що там члени суть здекларовані вороги церкви і релігії...». Єпископ наказав «всім душпастирям в парохіях з кооператив, читалень та інших установ і організацій, коли не можна ворожого напрямку змінити, забрати всякі капітали, ними там вложені» ¹¹. Така позиція Г.Хомишина, очевидно, була обумовлена прагненням послабити позиції тих політичних сил, які він уважав ворожими Церкві. Проте, своїм наказом станіславський єпископ позбавляв частину українських кооперативних організацій підтримки з боку духовенства, що, безумовно, негативно відбивалося на їх діяльності.

У зверненні «Про діяльність священника в світських товариствах і установах», опублікованому в газеті «Нова зоря» 4 листопада 1937 р., Г.Хомишин ще раз

підтвердив своє негативне ставлення до громадських організацій і категорично заборонив «всім священикам та душпастирям ... належати до світських товариств і установ..., котрі мають на цілі попірати справи Церкви...» Проте на цей раз заборона не стосувалася «установ фінансових, економічних, торговельних та промислових». Священикам дозволялося надавати їм допомогу «радою, інформаціями», але заборонялося «сповняти в них безпосередньо який-небудь уряд чи функцію», тобто займати керівні посади¹². Таким чином, Г. Хомишин в кінцевому результаті визнав доцільність існування українських кооперативних організацій і необхідність співпраці духовенства з ними. Але, маючи на меті перебудувати все суспільне життя на засадах католицизму, він суттєво обмежив можливості греко-католицького духовенства Станіславівської єпархії брати активну участь в українському кооперативному русі. Пріоритетним напрямком діяльності церкви, на переконання Г.Хомишина, мала стати робота над творенням нових, підпорядкованих лише ієрархії економічних установ, незалежних від лівоєрадикальних впливів.

План праці УКС щодо кооперації був опублікований на сторінках партійного тижневика «Мета» у квітні 1934 р. і містив конкретні пропозиції, а саме: УКС у парохіях мав «основувати і провадити культурні і економічні товариства; існуючі обсаджувати практикуючими католиками; переводити анкети-наради над економічними потребами села; помагати парохів у кожній його праці для добра громади; інформувати його про все, що загрожує загальному добру; збирати фонди і вести доходові підприємства в користь Церкви і бідних; пособляти рідному промислові і торгівлі села; в кожній парохії побудувати церковний дім, що став би осередком вищезгаданої освітньої, харитативної і культурно-економічної праці»¹³.

Намагаючись втілити цей план в життя, діячі УКС закликали духовенство активно працювати у сфері кооперації. «Загальна нужда народу змушує весь загал українського духовенства до цієї праці, – писав у 1934 р. часопис «Мета». – Неоспоримим фактом є, що всі низові клітини громадянського життя ... через молочарню, кооперативу і читальню, аж до пропагування полуниць, садівництва... – все це завдячує... своє існування .. українському духовникові та гуртові сільських ідейників, які наш душпастир народові виховав...»¹⁴.

Таким чином, Український католицький союз виступав за співпрацю священиків з українськими культурно-освітніми й економічними установами, в т.ч. й кооперативними. «Вплив католицького руху на громадянське життя та додатня співпраця з читальнею, кооперативою, з кружком “Сільського Господаря” і “Рідною Школою”, – писав у 1936 р. тижневик “Мета”, – викоринюють на низах байдужість до цих установ, впроваджують ідейну обов’язковість та строгу відповідальність за їх розвій»¹⁵.

Своїм особистим прикладом А.Шептицький, який вважався патроном УКС, доводив, що душпастир не може стояти осторонь національних справ. Андрей Шептицький активно співпрацював з центральними кооперативними установами, особисто опікувався діяльністю низових сільських кооперативів, фінансував ті з них, які зверталися до нього за допомогою. Так, у травні 1931 р.

А.Шептицький надав позику адміністрації ткацько-килимарського кооперативу «Гуцульщина» з Косова для налагодження господарської діяльності; у 1932 р. виділив кошти на купівлю приміщення для ремісничого кооперативу «Зоря» у Жовкві і будівництво будинку господарсько-споживчого кооперативу «Згода» в Протесах; надав кредит «Маслосоюзу» на купівлю приміщення для молочарської крамниці по вул. Городоцькій у Львові; видав розпорядження про те, щоб з митрополітичних маєтків в с. Уневі продали ліс для будівництва будинку торговельно-молочарської спілки «Будучність» в с.Лагодіві біля Перемишля¹⁶. І це далеко не повний перелік добродійних вчинків митрополита.

Глава Греко-католицької церкви охоче демонстрував своє ставлення до української кооперації, приймаючи запрошення на різного роду кооперативні торжества. Так, у 1931 р. А.Шептицький був присутнім на концерті, організованому кооперативом «Зоря» у Жовкві на честь 30-ліття єпископства¹⁷. З червня 1934 р. на кооперативному святі у Львові митрополит освятив прапор Ревізійного союзу українських кооперативів і благословив кооператорів «на подальшу успішну й невтомну працю». Владика вітала десятитисячна львівська громада. У зверненні до митрополита К.Левицький сказав: «...Коли ми клали перші підвалини нашої кооперації – тоді Ви, Ексцеленціє, благословили наші почини, сподіючися по них великого жнива. Ваші сподівання здійснилися і наша ідейна праця видала вже овочі. Це тисячі кооперативних гнізд, сотки тисяч членів, мільони кооперативного майна. Дякую Вам, ексцеленціє, за благословення і за побажання для кооперації. Як перший голова РСУК висловлюю побажання, щоби це нинішнє благословення було таке щасливе, як і те в початках. Ми ж усі мусимо собі усвідомити, що тільки працею, солідарністю і дисциплінованістю побороємо лихоліття»¹⁸.

Керівники української кооперації були одностайними у поглядах на доцільність активної участі священиків у кооперативному русі. В ухвалі, прийнятій учасниками зборів Ревізійного союзу українських кооперативів, що відбулися 25 березня 1925 р. у Львові, зазначалось, що «від душпастиря жадає наша суспільність праці не лиш в церкві, але і у всіх інших установах, і насамперед, в кооперативних», оскільки кооперативи «по селах і місточках гуртують нарід і розбужують в нім ідею співпраці і організації...», а в сій праці львину часть мають священики»¹⁹.

українських кооперативних організацій і брали участь в їх господарській діяльності. Так, парох із с. Деліїв Калуського повіту А. Гарасевич заснував у своєму селі молочарню, яка згодом стала центром економічного життя навколишніх сіл. Молочарня була однією з найбільших в системі «Маслосоюзу»: мала 37 пунктів збору молока і щоденно виготовляла 500 кг масла, експортувала його до Англії. З ініціативи о. Гарасевича при молочарні було створено позичкову касу, внески до якої селяни сплачували молоком, а позики для піднесення свого господарства отримували грішми²⁰. Священик К.Кульчицький Усвідомлюючи свою особливу місію, священики ставали ініціаторами створення з м. Тисмениці заснував кредитну касу і торговельний кооператив, побудував великий будинок для «Народного Дому». Разом з парохом с.Угринова о. І.Баришем заснував у Станіславові торговельний кооператив «Достава»²¹. Парох с. Скоморохи Буцацького повіту І. Галібей збудував «Народний Дім», у якому були розташовані

читальня «Просвіти», Районова Молочарня, коператив «Селянська спілка», заснував у своєму селі кредитну касу, яка успішно функціонувала і дала змогу селянам викупити в поміщика-поляка 80 моргів орної землі і 40 моргів лісу, організовував кооперативні й сільськогосподарські курси, був головою майже кожної громадської організації у своєму селі²².

«Самозрозумілим для членів кооперативи, – згадував директор окружного союзу кооперативів у Стрию І. Кузів, – було мати свого панотця головою Надзірної Ради кооперативи»²³. І справді, маючи високий авторитет на селі, священники часто обиралися до складу керівних органів кооперативних установ. А журнал «Нива» закликав клір ще активніше працювати на кооперативному полі: «Було би ще з більшим хісном для національної справи і для піднесення авторитету самого духовенства, якщо б воно (духовенство. – Л.Д.) ще у сильніше працювало в кооперативних установах»²⁴.

Таким чином, Греко-католицька церква не обмежувала своєї діяльності суто релігійними справами, а прагнула впливати на громадське життя у Галичині, в т.ч. на розвиток кооперативного руху. Проте, у середовищі українських клерикальних організацій у ставленні до кооперації виробилися протилежні позиції. Перша з них, репрезентована станіславським єпископом Г.Хомишиним, полягала в тому, що духовенство могло співпрацювати тільки з тими кооперативними організаціями, які діяли в дусі католицької ідеології. В той час представники іншої позиції, яку поділяв А.Шептицький, виступали за активну участь священників в українському кооперативному русі.

Незважаючи на певні ідейні розбіжності, обидві течії християнсько-суспільного руху відстоювали право українського народу розвивати свою власну господарську організацію, захищали українські кооперативні організації від утисків з боку польських урядових чинників. Так, 23 жовтня 1934 р. голова УНО І. Волянський взяв участь у міжпартійній нараді, скликаній з приводу ухвалення кооперативного закону 1934 р. Разом з іншими провідними політичними силами Галичини УНО висловило свій протест намірам Польщі обмежити діяльність РСУК трьома галицькими воеводствами²⁵.

З приводу чергового наступу польських властей на українську кооперацію – прийняття молочарського закону 1936 р., УКС запевнив кооператорів, що і надалі буде відстоювати інтереси українства і греко-католицькі священники продовжать працю в національних кооперативних установах. «Наше кооперативне молочарство, започатковане нашим духовенством тому 30 літ і ведене при його близькій співпраці, – писав тижневик «Мета» у березні 1936 р., – пробує тепер дехто ослабити... Духовенство, доцінюючи вповні питому вагу молочарської кооперативної організації в нашому національному житті, причиниться до її скріплення і до дальшої розбудови, згідно з найбільше життєвими інтересами нашого селянства, основи української нації...»²⁶.

Посилення впливів на українські кооперативні організації для УНО й УКС не було самоціллю, більшу увагу вони акцентували на національно-просвітницькій та релігійній діяльності. Проте спроби лівого крила українського політичного спектру посилити свої позиції в кооперації католицькі партії розцінювали як приниження авторитету УГКЦ. «Многі наші кооперативи стали осередком

радикальної або сельробівської агітації і звернули своє вістря головно проти Церкви й духовенства», – із занепокоєнням писав у квітні 1928 р. орган УНО часопис «Нова зоря»²⁷. Тому політичні об'єднання духовенства намагалися захистити кооперацію від «небажаних» впливів. Зокрема, у березні 1938 р. УНО організувало антикомуністичну акцію в Рогатинському повіті, що проходила «не тільки в церквах у формі казань, але і в розмовах, посидіннях з членами українських організацій як “Просвіта”, “Скала”, “Луг”, кооперативи». В ході акції священники вказували «на небезпеку, яку приносить з собою для українського народу комунізм, який посилюється опанувати собі ці організації»²⁸.

Таким чином, політичні об'єднання греко-католицького духовенства Галичини визнавали важливість кооперації в житті українського народу і намагалися не допустити посилення впливу на кооперативний рух ворожих Церкві течій. За умов національної дискримінації українства діяльність клерикальних партій спрямовувалася на правовий захист українських кооперативних організацій від сваволі й утисків з боку державних і адміністративних чинників і налагодження дієвої організаційної підтримки кооперативного руху, що, безумовно, створювало сприятливі умови для розвитку кооперації.

- 1 Марчук В. Українська Греко-католицька церква. Історичний нарис / В.Марчук. – Івано-Франківськ: Плай, 2001. – С.98.
- 2 Москалюк М. Державотворча концепція українських християнських суспільників у міжвоєнній Галичині (1920-1939 рр.) : історико-політологічний аналіз / М.Москалюк // Галичина. – 2000. - № 4. – С.100.
- 3 Єгрешій О. Взаємовідносини митрополита Андрея Шептицького і єпископа Григорія Хомишина / О.Єгрешій // Галичина. Науковий і культурно-просвітній краєзнавчий часопис. – Івано-Франківськ. – 2001. – № 5-6. – С.315 – 321 ; Марчук В. Українська Греко-католицька церква. Історичний нарис / В.Марчук. – Івано-Франківськ: Плай, 2001. – 162 с.; Москалюк М. Державотворча концепція українських християнських суспільників у міжвоєнній Галичині (1920-1939 рр.) : історико-політологічний аналіз / М.Москалюк // Галичина. – 2000. – № 4. – С.97-101; Москалюк М. Український християнсько-суспільний рух Галичини в 20-х рр. ХХ ст. / М. Москалюк. – К.: Стилос, 1998. – 56 с.; Перевезій В. Греко-католицька церква в умовах українсько-польської конфронтації 20-30-х рр. ХХ ст. / В.Перевезій. – К., 1998. – 46 с.; Пилипів І. Екуменічна діяльність митрополита Андрея Шептицького у міжвоєнний період / І.Пилипів // Галичина. – 2001. – № 5-6. – С.308-315.
- 4 Центральний державний історичний архів України у м. Львові (ЦДІАУЛ), ф.358 (Митрополит Греко-католицької церкви. 1865-1944), оп.1, спр.110 (Листи УНДО, Центрального комітету і інших українських політичних організацій у Львові, Галичині і Польщі про надіслання програм з їх діяльності, надання грошової допомоги і інші питання. 1917-1938 рр.), арк.3.
- 5 Державний архів Івано-Франківської області (ДАІФО), ф.2 (Станіславське воєводське управління. м.Станіслав, 1921-1939 рр.), оп.1, спр.373 (Переписка з повітовими староствами про створення в повітах відділів УХО. 3 жовтня 1925 р. – 15 листопада 1926 р.) , арк.35.
- 6 Найближчі завдання організаторів// Наші вісти. – 1925. – Ч.2.
- 7 ДАІФО, ф.2 (Станіславське воєводське управління. м.Станіслав, 1921-1939 рр.), оп.1, спр.488 (Місячні звіти повітових староств про діяльність політичних партій, про страйковий рух на території Станіславського воєводства за січень-квітень 1927 р.) , арк.14.

- 8 Кугутяк М. Історія української націонал-демократії (1918-1929). Т.І / М.Кугутяк. – Київ-Івано-Франківськ: Плай, 2002. – С. 317.
- 9 Швагуляк М. Суспільно-політична ситуація у Західній Україні на початку 30-х років ХХ ст. / М.Швагуляк // Записки наукового товариства імені Т.Шевченка.-Том. ССХІІ.- Львів, 1991.- С.130.
- 10 ДАІФО, ф.2(Станіславське воєводське управління. м.Станіслав, 1921-1939 рр.), оп.1, спр.700 (Відозва єпископа Станіславської єпархії до греко-католицького духовенства 10 січня 1929 р.), арк.2.
- 11 Там само.
- 12 Там само, арк.4.
- 13 Плян праці УКС // Мета. – 1934. – Ч.16. – 29 квітня. – С.5.
- 14 Осташевський Й. До питань громадської діяльності українського духовенства (Реферат, виголошений на Великих Зборах священничого Товариства ім. Св.Андрея, 8 лютого 1934 р.)/ Й.Осташевський // Мета. – 1934. – Ч.7. – С.2.
- 15 Осташевський Й. Український Католицький Союз і нація / Й.Осташевський // Мета. – 1936. – Ч.45. – С.3.
- 16 ЦДАУЛ, ф.358 (Митрополит Греко-католицької церкви. 1865-1944), оп.1, спр. 126 (Листи Краєвого товариства «Сільський господар» у Львові та його філій в Галичині і Волині про надання грошової допомоги, запрошення на збори і інші питання. 1912-1938), арк. 14; 20-21; 53; 54; 58.
- 17 Там само, арк.14.
- 18 Українська кооперація під крилами Церкви. Найвищий достойник греко-католицької Церкви посвятив прапор української кооперації // Мета. – 1934. – Ч.22. – С.1.
- 19 Гарасовський С. Кооперація духовенства і Ревізійний Союз /С.Гарасовський // Нива. – 1925. – Ч.7-8. – С.230.
- 20 Альманах Станіславівської землі. У 2-х т. – Т.ІІ. – Нью-Йорк-Париж-Сідней-Торонто, 1985. – С.565.
- 21 Альманах Станіславівської землі. У 2-х т. – Т.ІІ. – С.661.
- 22 Бучачина. Історично-мемуарний збірник. – Нью-Йорк-Лондон-Париж-Сідней-Торонто, 1972. – С. 642.
- 23 Кузів І. На шляху розбудови кооперації // Стрийщина. Історично-мемуарний збірник. Том І. – Нью-Йорк-Торонто-Париж-Сідней, 1990. – С.342.
- 24 Мосюра М. Праця нашого духовенства в кооперації/М.Мосюра//Нива. – 1929. – Ч.6. – С.237.
- 25 Голос українського політичного проводу//Кооперативна республіка. – 1934. – Ч.11. – С.339.
- 26 На сторожі наших досягнень // Мета. – 1936. – Ч.11. – С.3
- 27 Що тепер грозить нашій Церкві? // Нова зоря. – 1928. – Ч.30. – С.1.
- 28 ДАІФО, ф.2, оп.1, спр.1523(Місячні звіти Станіславського воєводського управління про політичну обстановку у воєводстві за 1938 р.), арк. 26.

SUMMARY**Ludmyla Drohomiretska****ACTIVITIES OF THE UKRAINIAN CLERICAL ORGANIZATIONS
IN THE SPHERE OF COOPERATION (1925-1939)**

The article reveals the work of Ukrainian clerical organizations in the sphere of cooperation. It is established, that the active cooperation of Catholic parties with the Ukrainian cooperative organizations made it possible to strengthen the position of the Greek Catholic Church in the public life of Galicia.

Key words: catholic parties, clerical organizations, Galicia, an Ukrainian cooperation.